

Dace Dravniece
Jānis Brizga

Gribu zināt par
un nesamierināties ar

PIESĀRŅOJUMU!

Informatīvs materiāls par
mūsu tiesībām un iespējām
nepieļaut un mazināt vides piesārņojumu

REGIONĀLAIS VIDES CENTRS
Centrālajai un Austrumeiropai

Dace Dravniece
Jānis Brizga

Gribu zināt par
un nesamierināties ar **PIESĀRŅOJUMU!**

Informatīvs materiāls par
mūsu tiesībām un iespējām
nepieļaut un mazināt vides piesārņojumu

Rīga
2001

UDK 502.3
Dr 174

*Materiāls sagatavots sabiedriskās organizācijas "Zaļā brīvība" īstenotā projekta "Tiesības zināt par ... piesārņojumu" ietvaros.
Projekta īstenošanu finansē Reģionālais vides centrs Centrālai un Austrumeiropai.*

Materiāls izdots uz otrreiz pārstrādāta papīra.

ISBN 9984-528-33-2
© 2001 "Zaļā brīvība"

Datorsalikums un vizuālais noformējums: a/s "McĀbols"

Satura rādītājs

1. Piesārņojums	7
1.1. Kas ir piesārņojums un kā tas rodas?	7
1.2. Kur nonāk piesārņojums?	8
1.3. Ko darīt, ja konstatēts piesārņojums?	8
Ko darīt ja GAISS, tiek piesārņots?	9
Ko darīt, ja ŪDENS tiek piesārņots?	2
Ko darīt, ja iecerēts celt jaunu objektu, kas varētu piesārņot vidi?	6
Ko darīt, ja piesārņojumu rada objekts, kas ir pakļauts integrētā piesārņojuma novēršanas un kontroles prasībām?	18
2. Piesārņojošo vielu reģistri	21
2.1. Kas ir piesārņojošo vielu reģistri?	21
2.2. Kāda ir piesārņojošo vielu reģistru nozīme starptautiskā mērogā?	21
2.3. Kāda ir sabiedrisko organizāciju pieredze piesārņojošo vielu reģistru izveidē?	23
2.4. Kāda ir situācija Latvijā?	23
Svarīgāko institūciju un organizāciju adreses	27
Izmantotā un ieteicamā literatūra	31

Ievads

Dzīve tirā vidē nav privilēģija, bet gan ikviena tiesības un ikdienas dzīves nepieciešamība. Efektīva rīcība gadījumos, kad apkārtējā vide, iedzīvotāju drošība vai veselība tiek apdraudēta, ir iespējama, tikai aktīvi sadarbojoties dažādām sabiedrības mērķgrupām — vides speciālistiem, iedzīvotājiem, sabiedriskajām organizācijām, pašvaldībām, masu saziņas līdzekļiem u.c. Savukārt būtiski nosacījumi šādai sadarbībai un ikviena sabiedrības locekļa aktīvai rīcībai ir savu tiesību un iespēju pārzināšana, kā arī viegli pieejama informācija par piesārņojuma izraisītājiem, apjomiem, kā arī risku un izraisīto ietekmi uz vidi un cilvēku veselību.

Šis publikācijas mērķis ir sniegt informāciju par:

- ikviena Latvijas iedzīvotāja tiesībām prasīt konstatēta vai potenciāla piesārņojuma nepieļaušanu un novēršanu,
- iespējām, kā rīkoties, ja ir aizdomas par potenciālu piesārņojumu vai piesārņojums jau konstatēts,
- pieredzi piesārņojošo vielu izmešu un pārnese reģistru veidošanā un ieviešanā.

Šī publikācija ir sagatavota sabiedriskās organizācijas “Zaļā brīvība” īstenotā projekta “Tiesības zināt par ... piesārņojumu” ietvaros, kas tika īstenots, pateicoties Reģionālā Vides centra Centrālajai un Austrumeiropai atbalstam. Projekts bija vērsts uz informācijas pieejamības un sabiedrības informēšanas jautājumu risināšanu vides piesārņojuma jomā Latvijā, un tā ietvaros tika veiktas arī vairākas citas aktivitātes:

- izveidota informatīva datu bāze par lielākajiem piesārņotājiem Latvijā un to radīto piesārņojumu, kā arī šī piesārņojuma ietekmi uz vidi un cilvēku veselību;
- sagatavoti priekšlikumi Ministru kabineta noteikumu projektam par piesārņojošo vielu reģistra izveidi Latvijā, īpaši akcentējot nepieciešamību nodrošināt informācijas pieejamības un sabiedrības līdzdalības aspektus.

Informācija par projektu un tā rezultāti atrodami “Zaļās brīvības” mājas lapā — <http://www.zb-zeme.lv>.

Pateicamies visiem projektā iesaistītajiem speciālistiem, it īpaši no Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, Latvijas Vides aģentūras, Vides valsts inspekcijas, Rīgas Stradiņa universitātes Darba un vides veselības institūta Higiēnas un arodslimību laboratorijas, Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un zemes zinātņu fakultātes, Latvijas Vides aizsardzības kluba, Latvijas Piesārņojuma profilakses centra u.c., kā arī projekta iedvesmotājiem un padomdevējiem — *Friends of the Earth United Kingdom* un finansētājiem Reģionālā vides centra Centrālai un Austrumeiropai pārstāvēniecībai Latvijā.

1. Piesārņojums

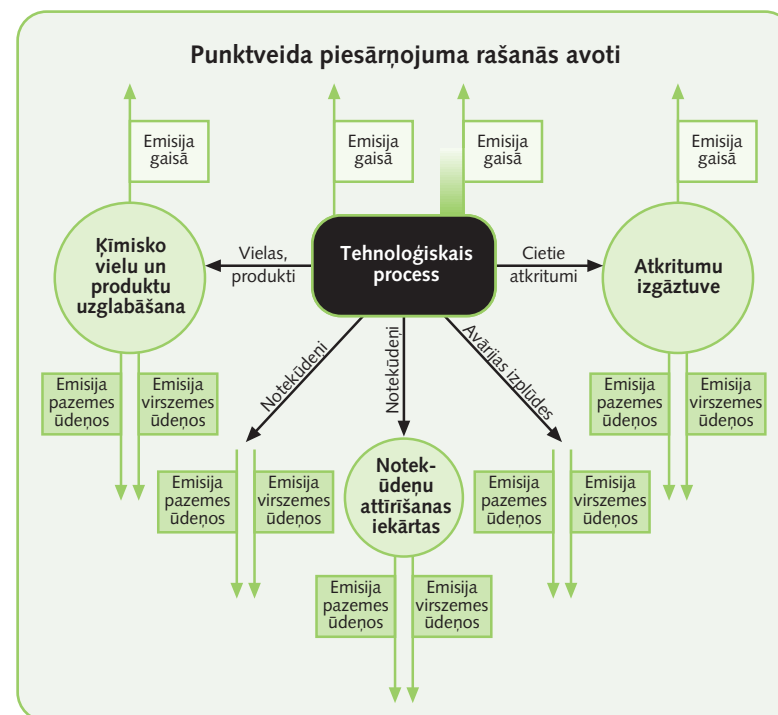
1.1. Kas ir piesārņojums un kā tas rodas?

Piesārņojums ir piesārņojošas darbības ietekme, kas nav raksturīga konkrētajai videi un rada draudus:

- cilvēku veselībai, labsajūtai un drošībai;
- vides kvalitātei — augiem, dzīvniekiem, ekosistēmām, ainavai u.tml.;
- racionālai un efektīvai dabas resursu izmantošanai.

Piesārņojumu iedala:

- punktveida piesārņojums, ko rada stacionāri piesārņojuma avoti, piem., fabrikas, rūpnīcas, katlu mājas, atkritumu izgāztuves u.c.;
- izkliedētais piesārņojums, ko rada transports, lauksaimniecības noteceš u.c.

1.2. Kur nonāk piesārņojums?

Piesārņojošās vielas — emisijas var nonākt:

- **gaisā** — galvenās piesārņojošās vielas ir sēra oksīdi SO_x , slāpekļa oksīdi NO_x , oglekļa oksīdi CO un CO_2 , dioksīni u.c.;
- **virszemes un pazemes ūdeņos** — galvenās piesārņojošās vielas ir smagie metāli, slāpeklis, fosfors, organiskās vielas, t.sk. naftas produkti, virsmas aktivās vielas u.c.;
- **augsnē** — īpaši bīstami ir smagie metāli, dažādas organiskās vielas, t.sk. naftas produkti.

1.3. Ko darīt, ja konstatēts piesārņojums?

Piesārņojuma regulēšana ir kompleks process, līdz ar to būtiski apziņāties, ka ar to nodarbojas dažādas institūcijas un organizācijas un tām ir atšķirīgi uzdevumi.

Tāpēc atšķirīgas ir ieteicamās shēmas, kā rīkoties ja:

- konstatēts **gaisa** piesārņojums,
- konstatēts **ūdens** piesārņojums;
- ir pamatotas aizdomas, ka kāda **ierosināta saimnieciskā darbība** izraisīs vides piesārņojumu;
- konstatēts piesārņojums tādas **darbības** rezultātā, kas pakļauta **integretā piesārņojuma novēršanas un kontroles** prasībām.

Turpmākās apakšnodaļas sniedz informāciju par normatīvo aktu un institucionālo nodrošinājumu piesārņojuma jomā, kā arī parāda veicamās rīcības, ja esošais un potenciālais piesārņojums rada satraukumu.

Ko darīt ja **GAISS**, tiek piesārņots?

Gaisa aizsardzības jomā svarīgākie Latvijas **normatīvie akti** ir:

- Ministru kabineta noteikumi Nr.219 “**Noteikumi par gaisa kvalitāti**” (15.06.1999),
- Ministru kabineta noteikumi Nr. 154 “**Noteikumi par stacionāro gaisa piesārņojuma avotu radītu gaisa piesārņojošo vielu emisijas novērtēšanu, novēršanu, ierobežošanu un kontroli**” (25.04.2000),
- Ministru kabineta noteikumi Nr. 406 “**Ozona slāņa aizsardzības noteikumi**” (09.12.1997).

Svarīgākās **institūcijas** gaisa piesārņojuma novēršanas jomā:

Reģionālās vides pārvaldes:

- izdod, saskaņo, apstiprina, anulē uzņēmumiem atļaujas, kas nosaka maksimāli pieļaujamo koncentrāciju piesārņojošo vielu emisijām gaisā, kontrolē savā administratīvajā teritorijā esošo uzņēmumu darbības atbilstību saņemtajām atļaujām un limitu prasību ievērošanu;
- izskata iedzīvotāju un organizāciju sūdzības par gaisa piesārņojumu un ar to saistītajām problēmām;
- uztur un apkopo informāciju par uzņēmumiem izsniegtajām atļaujām un to radītajām piesārņojošo vielu emisijām gaisā;
- novērš gaisa piesārņojošās darbības sadarbībā ar citām vides un tiesību aizsardzības institūcijām.

Vides valsts inspekcija:

- kontrolē stāvokli gaisa piesārņojuma jomā valstī un sadarbībā ar reģionālajām vides pārvaldēm un citām institūcijām novērš gaisa piesārņojuma cēloņus;
- pārskata reģionālo vides pārvalžu speciālistu pieņemtos lēmumus un veiktās rīcības, ja tās nav novērsušas vai veicinājušas gaisa piesārņojumu.

Latvijas Vides aģentūra:

- uzkrāj un apkopo informāciju vides statistikas datu bāzei “Nr.2–Gais” par izmešiem gaisā, katlu māju un izmantotā kurināmā tehnoloģisko raksturojumu;

Ko darīt, ja ŪDENS tiek piesārņots?

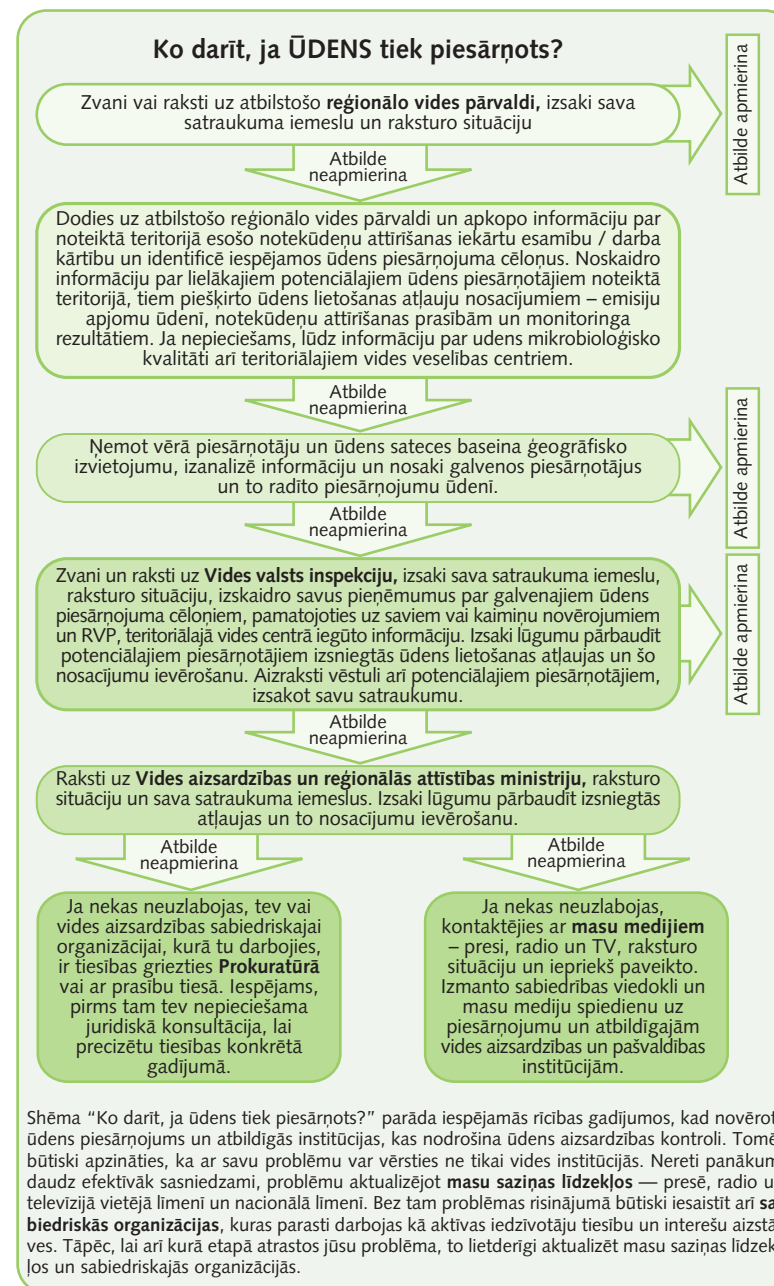
Ūdens aizsardzības jomā nozīmīgākie normatīvie akti ir:

- Ministru kabineta noteikumi Nr. 155 “**Noteikumi par ūdens lietošanas atļaujām**” (22.04.1997), kā arī izstrādes stadijā esošie:
- “Ūdeņu apsaimniekošanas **likumprojekts**”

un pie likuma “**Par piesārņojumu**” izstrādājami:

- MK noteikumu projekts “**Par notekūdeņu emisijas robežvērtībām, aizliegumu attiecībā uz piesārņojošo vielu emisiju ūdenī un īpaši jutīgām teritorijām, uz kurām attiecas paaugstinātas prasības pilsetu notekūdeņu attīrīšanai**”;
- MK noteikumu projekts “**Par virszemes ūdens un pazemes ūdens kvalitāti**”.

Ūdeņu apsaimniekošanas likumprojekts tiek izstrādāts, pamatojoties uz ūdens sateces baseinu kompleksas apsaimniekošanas pieeju. Likumprojekts paredz ūdens lietošanas, apsaimniekošanas un aizsardzības organizēšanu, ņemot par pamatu vienas upes vai apvienotu vairāku upju sateces baseinu. Upes sateces baseiniem paredzēts izstrādāt apsaimniekošanas plānus, kas ietvers pašreizējā ūdeņu stāvokļa un antropogēnās darbības pārskatu, ekonomisko analīzi, pasākumu programmu ūdens kvalitātes uzlabošanai. Katram upes sateces baseina apgabalam paredzēts izveidot atsevišķu pārvaldes institūciju, kas izstrādās un atjaunos apsaimniekošanas plānus, koordinēs un kontrolēs pasākumu īstenošanu, izstrādās ūdens monitoringa programmu un koordinēs tās realizāciju u.tml. Likumprojekts paredz arī veidot koordinācijas padomes, kurās ietilps ministriju, citu valsts pārvaldes institūciju, pašvaldību, zinātnisko un sabiedrisko organizāciju pārstāvi. Padomju uzdevums būs saskaņot dažādu sabiedrības grupu intereses, izskatīt un saskaņot apsaimniekošanas plānus un pasākumu programmas. Likumprojekts nosaka arī prasību sabiedrībai dot iespēju aktīvi piedalīties apsaimniekošanas plānu un programmu izstrādē, kā arī nodrošināt efektīvu pieeju ar ūdens sateces baseinu apsaimniekošanu saistītajai informācijai.

Pašlaik spēkā esošās likumdošanas ietvaros, ūdens aizsardzības funkciju sadalījums starp institūcijām ir šāds:

Reģionālās vides pārvaldes:

- izdod, saskaņo, apstiprina, anulē ūdens lietošanas atļaujas, kas nosaka piesārņojošo vielu emisiju robežvērtības ūdenī, kontrolē savā administratīvajā teritorijā esošo uzņēmumu darbības atbilstību saņemtajām atļaujām un limitu prasību ievērošanu;
- izdod atļaujas komunālo notekūdeņu attīrīšanas iekārtām, kā arī uzņēmumiem vai iekārtām, kas ražošanas notekūdeņus novada kanalizācijas sistēmā, uz attīrīšanas iekārtām vai vidē, nosaka emisiju limitus, kā arī prasības monitoringam un kontrolei;
- izskata iedzīvotāju un organizāciju sūdzības par ūdens piesārņojumu un ar to saistītajām problēmām;
- uztur un apkopo informāciju par uzņēmumiem izsniegtajām ūdens lietošanas atļaujām un to radītajām piesārņojošo vielu emisijām ūdenī;
- novērš ūdeņus piesārņojošās darbības sadarbībā ar citām vides un tiesībsargājošām institūcijām;
- novērš rūpnieciskās avārijas, kuru rezultātā rodas ūdens piesārņojums.

Vides valsts inspekcija:

- kontrolē stāvokli virszemes un pazemes ūdens piesārņojuma jomā valstī un, sadarbībā ar reģionālajām vides pārvaldēm un citām institūcijām novērš ūdeņu piesārņojuma cēloņus;
- pārskata reģionālo vides pārvalžu speciālistu pieņemtos lēmumus un veiktās rīcības, ja tās nav novērsušas vai veicinājušas ūdens piesārņojošās darbības vai bezdarbību.

Latvijas Vides aģentūra:

- uzkrāj un apkopo informāciju statistikas datu bāzē "Nr.2-Ūdens" par ūdens izmantošanu un piesārņošanu valstī un ūdens lietošanas atļaujām, kā arī veido datu bāzes un kartes par Latvijas ūdens baseiniem, ūdens saimnieciskajiem iecirkņiem, ūdens attīrīšanas iekārtām¹;
- apkopo informāciju par bistamajām vielām, kas tiek emitētas ūdens

vidē, šo vielu plūsmām, importētājiem, izmantotājiem un ražotājiem Latvijā, gatavo pārskatus par pazemes un virszemes ūdeņu piesārņojumu, kā arī pārskatu par komunālo notekūdeņu novadišanu un dūņu apglabāšanu Latvijas teritorijā;

- izskata ikvienas juridiskas un fiziskas personas priekšlikumus par noteiktu ķīmisko vielu iekļaušanu bīstamo vielu sarakstā;
- sagatavo ikgadējos Vides stāvokļa pārskatus¹, kuros atspoguļota arī informācija par ūdens kvalitātes rādītājiem, galvenajiem piesārņojuma avotiem un tendencēm;
- koordinē virszemes un pazemes ūdeņu monitoringa īstenošanu valstī, ūdens kvalitātes mērījumu un analīžu veikšanu.

Vides veselības centri:

- nosaka un analizē ar ūdens piesārņojumu saistītas vides riska faktorus vides un cilvēku veselībai.

Pašvaldības:

- nodrošina efektīvu pašvaldības notekūdeņu attīrīšanas iekārtu darbību un notekūdeņu attīrīšanu saskaņā ar ūdens lietošanas atļaujās noteiktajiem limitiem;
- nodrošina iedzīvotājus ar kvalitatīvu dzeramo ūdeni;
- nodrošina pieejamību informācijai par peldvietas ūdens kvalitāti;
- izstrādā virszemes ūdenstilpju apsaimniekošanas plānus, paredzot iespējas novērst pazemes un virszemes ūdeņu piesārņojuma cēloņus.

¹ Mājas lapas adrese: <http://www.vdc.lv>

¹ Mājas lapas adrese: <http://www.vdc.lv>

Ko darīt, ja iecerēts celt jaunu objektu, kas varētu piesārņot vidi?

Jebkura saimnieciskā darbība var izraisīt vides piesārņojumu. Lai pirms noteiktas saimnieciskās darbības uzsākšanas izvērtētu tās iespējamo ietekmi uz vidi, Latvijā spēkā ir **ietekmes uz vidi novērtējuma (IVN) procedūra**.

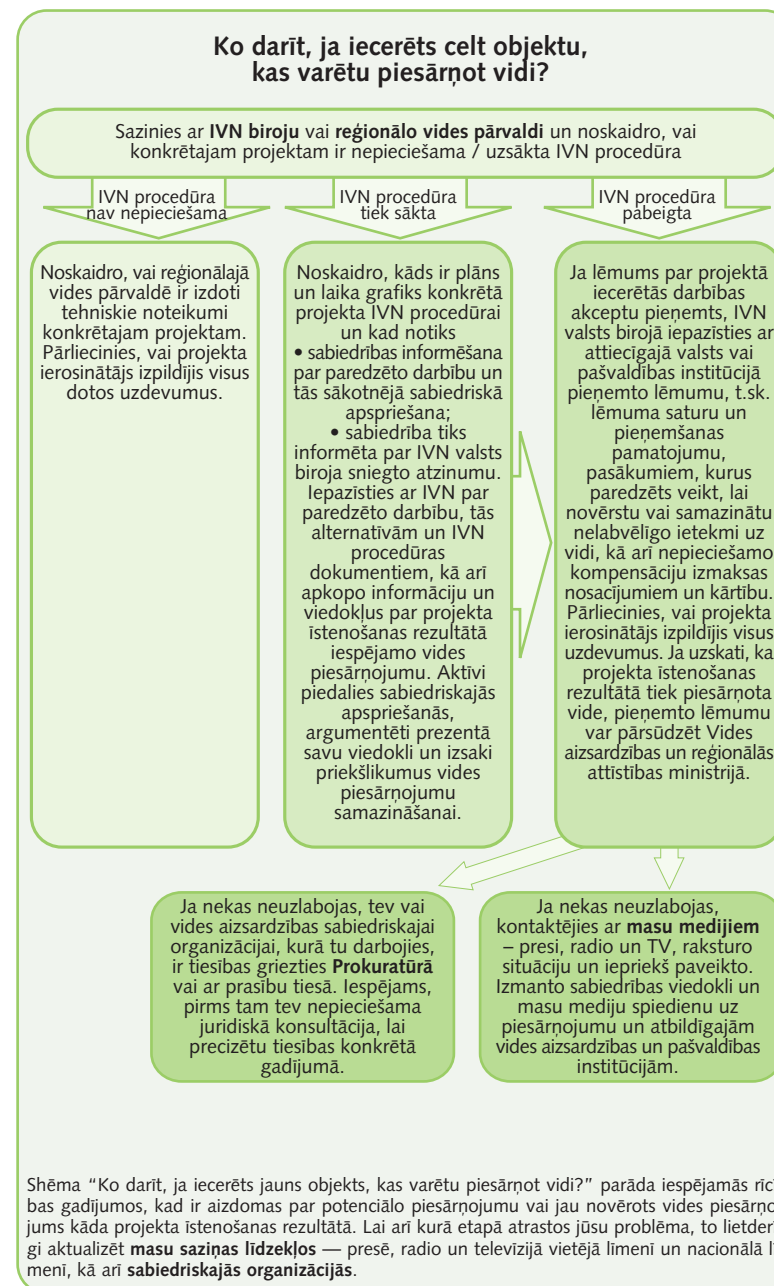
Ietekmes uz vidi novērtējuma nepieciešamību un procedūras kārtību nosaka:

- likums “**Par ietekmes uz vidi novērtējumu**”;
- Ministru kabineta 15.06.1999. g. noteikumi Nr. 213 “**Kārtība, kādā vērtējama ietekme uz vidi**”.

IVN procedūra nodrošina plašas iespējas sabiedrībai iesaistīties jaunu saimnieciskās darbības projektu apspriešanā un viedokļu izteikšanā, līdzdarboties ar vidi saistītu lēmumu pieņemšanā un ietekmēt vides jautājumu risināšanu, tādējādi veicinot piesārņojuma nepieļaušanu un mazināšanu.

Darbības, kurām jāveic IVN procedūra, ir saistītas ar aprikojuma un tehnoloģijas ieviešanu, papildināšanu vai maiņu, būvniecību, teritoriju plānojuma izstrādāšanu, dabas resursu ieguvu vai izmantošanu, kā arī citu darbību, kuras veikšana vai galarezultāts var būtiski ietekmēt vidi. Šīs darbības uzskaitītas likuma “Par ietekmes uz vidi novērtējumu” pielikumā, bet par jebkuru citu darbību pakļaušanu ietekmes uz vidi novērtējuma procedūrai lemj IVN valsts birojs.

Saimnieciskās darbības, kuru uzsākšanai nav jāveic IVN procedūra, jā-saskaņo attiecīgajā pašvaldībā un Reģionālajā vides pārvaldē. Šādos gadījumos Reģionālajā vides pārvaldē projekta saskaņošanai tiek izsniegti tehniskie noteikumi, paredzot noteiktus uzdevumus. Ja ir bažas, ka šie tehniskie noteikumi nav izpildīti vai tajos nav iekļautas būtiskas prasības piesārņojuma nepieļaušanai, jāvērsas Reģionālajā pārvaldē, vēlams, ar rakstisku vēstuli, un jāinformē par savu satraukuma iemeslu.

Ko darīt, ja piesārņojumu rada objekts, kas ir pakļauts integrētā piesārņojuma novēršanas un kontroles prasībām?

Integrētā pieeja piesārņojuma novēršanai Latvijā strauji attīstās pēdējos gados un pakāpeniski paver arvien jaunas iespējas ikvienam būt informētam un iesaistīties ar piesārņojuma novēršanu un mazināšanu lēmumu pieņemšanā.

Svarīgākais nacionālais normatīvais akts integrētā vides piesārņojuma novēršanas jomā ir likums **“Par piesārņojumu”** (29.03.2001) un ar to saistītie Ministru kabineta (MK) noteikumi².

Likuma mērķis ir novērst vai mazināt piesārņojuma dēļ cilvēku veselībai, īpašumam un videi nodarīto kaitējumu, kā arī samazināt neatjaunojamo dabas resursu un enerģijas izmantošanu, novērst piesārņojuma rašanos, samazinot emisijas gaisā, ūdenī un augsnē, samazināt atkritumu radīšanu u.c.

Likums nosaka:

- prasības piesārņojuma novēršanai un kontrolei,
- prasības, kādas jāņem vērā, uzsākot, veicot un pārtraucot piesārņojošas darbības;
- kārtību, kādā nosakāma noteiktu vielu emisijas robežvērtības, piesārņojošas darbības nosacījumi un citi ierobežojumi, kas attiecas uz piesārņojošo darbību veikšanu;
- piesārņojošu darbību uzraudzības nosacījumus, piesārņojošu darbību kontroli, monitoringu un kārtību, kādā par šīm darbībām informējama sabiedrība.

Saskaņā ar likumu piesārņojošās darbības iedala A, B un C kategorijā, ņemot vērā piesārņojuma daudzumu un iedarbību vai risku, ko tas rada cilvēku veselībai un videi. Lai uzsāktu vai turpinātu A vai B kategorijas darbību, darbības veicējam jāsaņem atļauja — reģionālās vides pārvaldes izsniegts rakstveida lēmums — veikt piesārņojošu darbību ar nosacījumu, ka attiecīgās tehnoloģiskās iekārtas darbojas atbilstoši RVP izsnieg-

tajai atļaujai un citos normatīvajos aktos noteiktajām prasībām.

Ietekmes uz vidi valsts novērtējuma birojs (IVN valsts birojs):

- izskata sūdzības par reģionālo vides pārvalžu (RVP) lēmumiem sakarā ar atļauju izsniegšanu un atļauju nosacījumiem;
- izveido un uztur datu bāzi par labākajiem pieejamajiem tehniskajiem paņēmieniem attiecīgā jomā, sniedz konsultācijas uzņēmējiem un organizē apmācību;
- izveido un uztur izsniegto atļauju reģistru, kas bez maksas ir pieejams jebkurai fiziskajai un juridiskajai personai.

Reģionālās vides pārvaldes (RVP):

- pēc iekārtas darbības vietas izsniedz operatoram atļauju piesārņojošās darbības veikšanai;
- pirms atļaujas izsniegšanas konsultējas ar attiecīgo pašvaldību un teritoriālo vides veselības centru;
- var pieņemt lēmumu par atsevišķu operatora pieteikuma vai atļaujas sadaļu ierobežotu pieejamību, ja tas pamatots citos normatīvajos aktos. Tomēr tas neattiecas uz informāciju par piesārņojuma emisiju un avāriju risku;
- reģistrē piesārņotās un potenciāli piesārņotās vietas.

Latvijas Vides aģentūra:

- izveido un uztur Piesārņojošo vielu reģistru.

Pašvaldības:

- apzina un sākotnēji izvērtē piesārņotās un potenciāli piesārņotās vietas savā teritorijā sadarbībā ar RVP;
- var noteikt ierobežojumus teritoriju attīstības plānošanai un teritoriju izmantošanai, ja tā reģistrēta kā piesārņota vieta.

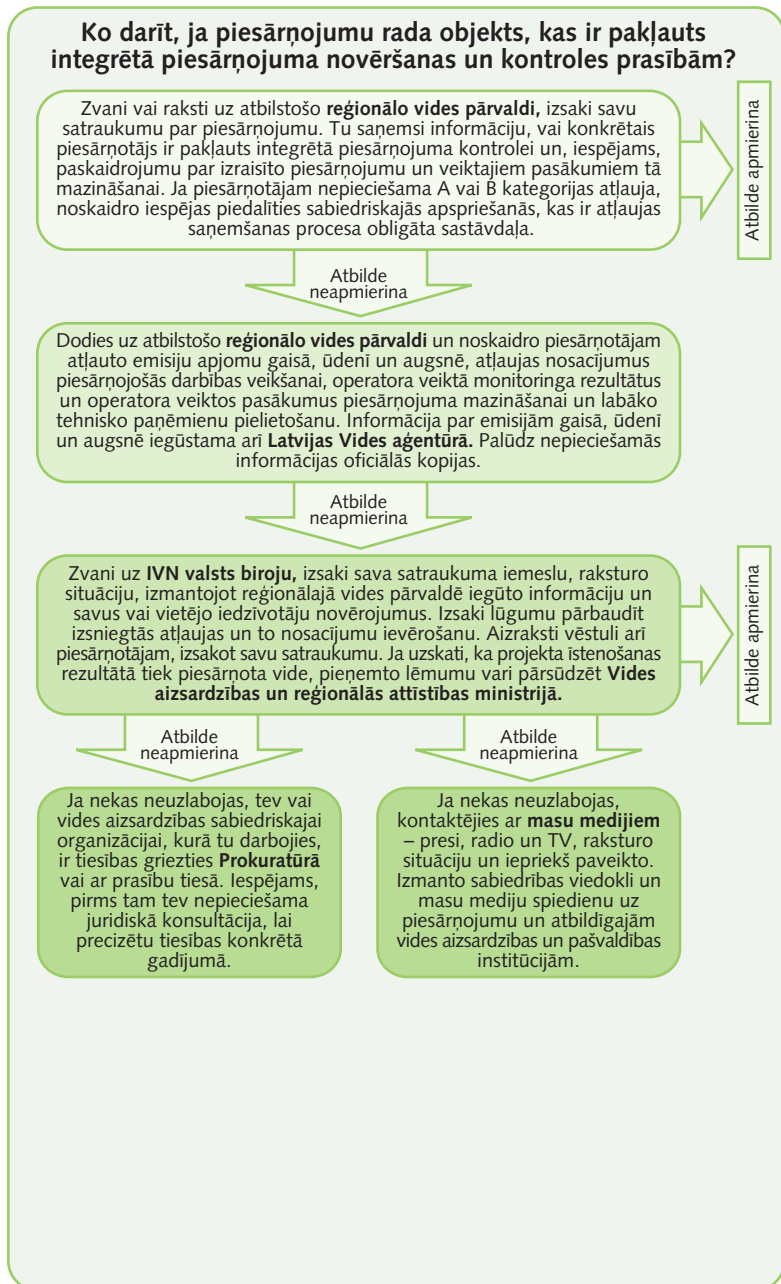
Aizsardzības ministrija:

- apzina un sākotnēji izvērtē savā valdījumā esošās piesārņotās teritorijas un informē par to pašvaldību un RVP.

Teritoriālie vides veselības centri:

- nosaka ierobežojumus cilvēku veselības aizsardzības nodrošināšanai.

² Normatīvie akti atrodami mājas lapā: <http://www.varam.gov.lv/vide/likumd/Llik.htm>

2. Piesārņojošo vielu reģistri

2.1. KAS ir piesārņojošo vielu reģistri?

Piesārņojošo vielu reģistri (angļu val. — *Pollutant Release and Transfer Registers* — PRTR) ir katalogi vai reģistri, kuros standartizētā formā tiek reģistrēti dati par dažādu cilvēku darbību rezultātā radušos potenciāli bīstamo vielu emisijām un to pārvietošanos gaisā, ūdenī un augsnē.

Saskaņā ar Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizāciju (*Organisation for Economic Co-operation and Development*, OECD) Vadlinijām³, piesārņojošo vielu reģistros iekļautajai informācijai jābūt:

- par noteiktām piesārņojošo vielu emisijām;
- par atsevišķiem uzņēmumiem;
- par izmešiem un pārnēsēm visās vidēs — gaisā, ūdenī, zemē un ārpus objekta esošajām pārstrādes un izvietošanas vietām;
- periodiskai, lai varētu izsekot piesārņojuma izmaiņām un tās paredzēt;
- strukturētai tā, lai tā būtu viegli pieejama, datus būtu viegli organizēt un analizēt un piekļūšana tiem būtu nodrošināta, izmantojot datortizētas datu bāzes.

Būtiski ir arī nodrošināt iespējas aktīvai informācijas izplatīšanai vietējās sabiedrības, rūpniecības vadītāju, valdības politiķu un investoru vidū, nogādājot informāciju pilnā apjomā vai daļēji līdz tās iespējamajam lietotājam.

2.2. Kāda ir piesārņojošo vielu reģistru nozīme starptautiskā mērogā?

Piesārņojošo vielu reģistri daudzās valstīs (nozīmīgākās — Holande⁴, ASV⁵, Lielbritānija⁶, Kanāda⁷, Meksika⁸ u.c.) atzīti kā būtisks instruments vides piesārņojuma nepieļaušanai un samazināšanai.

No starptautiskajiem procesiem, kas būtiski veicinājuši integrēto piesārņojošo vielu reģistru attīstību un pilnveidošanos, minami:

3 Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD): PRTRs – Guidance Manual for Governments. Paris, 1996, OCDE/GD(96)32.
 4 Dutch Individual and Collective Emission Inventory (IEI / CEI): <http://erc.geodan.nl>
 5 US EPA Toxic Release Inventory: <http://www.epa.gov/opptintr>
 6 UK Inventory of Sources and Releases: <http://www.environment-agency.gov.uk/>
 7 Canadian National Pollutant Release Inventory: <http://www.ec.gc.ca/pdb/npri>
 8 Mexico PRTR: <http://www.ine.gob.mx/dggia/retc>

- ANO konferencē "Par vidi un attīstību" pieņemtais dokuments "Agenda 21" (1992),
- OECD Vadlīnijas valdībām PRTR veida sistēmu ieviešanai⁹ (1996),
- OECD Padomes Rekomendācija par dalībvalstu pasākumiem PRTR veida sistēmu ieviešanā (1996).

Sākumā piesārņojošo vielu reģistri ietvēra noteiktu ķīmisko savienojumu vai to grupu izmešus ūdenī un gaisā, taču pašlaik arvien vairāk tiek runāts par nepieciešamību šos reģistrus paplašināt, tajos iekļaujot:

- cietos atkritumus,
- citus piesārņojošos faktorus, piemēram BSP, ĶSP, enerģijas patēriņu u.tml.,
- piesārņojumu, kas rodas piesārņojošo vielu/produktu transportēšanas, realizācijas un atkritumu rašanās rezultātā.

Piesārņojošo vielu reģistru aktualitāte pēdējos gados ievērojami palielinājusies arī saistībā ar:

- pašlaik izstrādājamo protokolu pie ANO EEK Orhusas konvencijas "Par pieeju informācijai, sabiedrības līdzdalību lēmumu pieņemšanā un pieeju tiesu varai vides jautājumos"¹⁰, kuru paredzēts atvērt parakstīšanai 5. Eiropas Vides ministru konferencē Kijevā 2002. gadā;
- izveidoto Eiropas Piesārņojošo vielu reģistru¹¹ pie ES 96/61/EC Direktīvas par Integrēto piesārņojuma novēršanu un kontroli¹².

Piesārņojošo vielu reģistriem attīstoties kā integrētām informācijas sistēmām, arvien vairāk pieaug to loma plašas sabiedrības un dažādu interešu grupu informēšanā par radīto vides piesārņojumu un tā izraisītājiem. Vienlaicīgi šī informācija ir viens no veidiem, kā sabiedrības "spiedienu" piesārņotājam liek pārskatīt piesārņojuma samazināšanas iespējas, ieviest videi draudzīgākas tehnoloģijas un racionālāk izmantot resursus, samazināt risku, kas saistīts ar piesārņojuma ietekmi uz cilvēkiem un/vai vidi, nodrošinot izmešu avotu noteikšanu un uzskaiti, kā arī paaugstina piesārņotāju atbildību un piesārņošanas shēmu "caurspīdīgumu".

2.3. Kāda ir sabiedrisko organizāciju pieredze piesārņojošo vielu reģistru izveidē?

Sabiedriskajām organizācijām ir būtiska loma piesārņojuma nepieļaušanā, iedzīvotāju informēšanā un aktivizēšanā cīņā pret piesārņotājiem. PRTR veida sistēmu būtība ir nodrošināt sabiedrību un, it īpaši, vietējos iedzīvotājus ar ticamu, uzskatāmu un viegli saprotamu informāciju par piesārņojumu un tiem, kas to rada, tāpēc arī sabiedriskās organizācijas ir aktīvas PRTR sistēmu veidošanā un informācijas skaidrošanā. Nereti sabiedriskās organizācijas arī veic kampaņas pret lielākajiem piesārņotājiem, un šajā gadījumā PRTR veida sistēmu saturošā informācija ir pamats, kas uzskatāmi parāda uzņēmumu radīto piesārņojumu.

Daudzas izveidotās sistēmas pieejamas Interneta tīklā, no kurām kā interesantākās minamas:

- Friends of Earth UK — <http://www.foe.co.uk/factorywatch>,
- Silicon Valley Toxics Coalition — http://www.mapcruzin.com/svtc_ecomaps,
- Environmental Defence Fund's Scorecard — <http://www.scorecard.org>,
- Citizen's Environmental Alliance of Southwestern Ontario, Toxic Tracker Report — <http://www.mnsi.net/cea/ceareports>,
- Coalition for Environmentally Responsible Economies (CERES) — <http://www.CERES.org>,
- Global Reporting Initiative — <http://www.globalreporting.org>,
- Green Accounts — <http://www.mst.dk/activi/11000000.htm>,
- RTK NET — <http://www.rtk.net>.

2.4. Kāda ir situācija Latvijā?

Emisiju reģistri gaisā un ūdenī Latvijā darbojas jau sen, savukārt citi piesārņojuma reģistri — bīstamo atkritumu un bīstamo ķīmisko vielu uzskaites sistēmas ir izveidotas samērā nesen. Pašlaik Latvijā darbojas četras neatkarīgas informācijas sistēmas, kas apkopo datus par vidi pie-

⁹ Pollutant Release and Transfer Registers (PRTRs): A Tool for Environmental Policy and Sustainable Development - Guidance Manual for Governments, OCDE/GD(96)32)

¹⁰ UN/ECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention), <http://www.unece.org/env/pp>

¹¹ European Pollutants Emission Register

¹² EC Directive 96/61/EC on Integrated Pollution Prevention and Control

⁹ Pollutant Release and Transfer Registers (PRTRs): A Tool for Environmental Policy and Sustainable Development - Guidance Manual for Governments, OCDE/GD(96)32)

¹⁰ UN/ECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention), <http://www.unece.org/env/pp>

¹¹ European Pollutants Emission Register

¹² EC Directive 96/61/EC on Integrated Pollution Prevention and Control

sārņojošiem faktoriem. Visas četras minētās sistēmas ir izveidotas uz likuma "Par valsts statistiku" pamata. Tās ir:

- "2-ūdens" – ūdens lietošanas un piesārņojuma uzskaitē;
- "2-gaiss" – gaisa piesārņojuma uzskaitē;
- "3-BA" – bīstamo atkritumu uzskaitē;
- "4-KP" – (bīstamo) ķīmisko vielu un produktu lietošanas apjomu uzskaitē.

Ūdens un gaisa piesārņojuma uzskaites sistēmas reģistrē tikai piesārņojošo vielu emisijas, savukārt "4-KP" un daļēji arī "3-BA" var uzskatīt par piesārņojošo vielu pārnēsātājiem reģistrējošām sistēmām.

Pašreizējie reģistri ir specifiski attiecībā uz vidi, kuru tie piesārņo. Katrā atsevišķā gadījumā tiek reģistrētas emisijas gaisā, ūdenī vai augsnē (atkritumi). Pastāvošo datu vākšanas sistēmu ietvaros nepastāv saiknes starp dažādām informācijas sistēmām, t.i., informācijas sistēmas par dažādiem piesārņojošajiem faktoriem nav savstarpēji integrētas. Katrā konkrētā gadījumā dati tiek vākti par dažādiem uzņēmumiem un par dažādiem piesārņojošiem faktoriem.

Šādā veidā ir apgrūtināta iespēja ātri sameklēt ziņas par visiem izmešiem, ko izdarījis kāds konkrēts piesārņotājs, jo nepieciešamā informācija jāmeklē četrās dažādās datu bāzēs. Šādā veidā iegūtie dati ir grūti pārskatāmi, uztverami un saprotami, jebkāda veida datu analīze un attēlošana prasa datu ievērojamu papildus apstrādi.

Arī no ziņojuma iesniedzēja viedokļa, sagatavojot ziņojumu, tam nav pamata uzlūkot radītos izmešus integrētā griezumā un sasaistīt tos ar vispārīgu materiālu apriti uzņēmumā, tādējādi saskatot iespējamus resursu neefektīvas izmantošanas gadījumus un meklēt risinājumus to novēršanai.

Pēdējos gados Latvijā strauji attīstās ar integrētā piesārņojuma nepieļaušanu un kontroli saistītā likumdošana. Saskaņā ar likuma "Par piesārņojumu" 45. pantu piesārņojošās darbības veicēja pienākums ir regulāri kontrolēt emisiju apjomu, veikt monitoringu un sniegt informāciju Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Monitoringa dati ir pieejami atļaujas izsniedzējam, kontroles institūcijām, attiecīgajai pašvaldībai un sabiedrībai. Saskaņā ar likuma 46. pantu "operatora veiktā monitoringa datus apkopo Piesār-

ņojošo vielu reģistrā, kura izveidi un informācijas pieejamību sabiedrībai nodrošina Latvijas Vides aģentūra Ministru kabineta noteiktajā kārtībā".

Esošo piesārņojuma uzskaites sistēmu savstarpējo saikņu izveidošana un viegli pieejamas, saprotamas un izmantojamas vides informācijas nodrošināšana sabiedrībai ir būtiski aspekti, kas būtu jārisina Piesārņojošo vielu reģistra izveidošanai Latvijā. Lai šos aspektus integrētu Latvijā veidojamā Piesārņojošo vielu reģistrā, sabiedriskā organizācija "Zaļā brīvība" sadarbībā ar speciālistiem no vides institūcijām un sabiedriskajām organizācijām 2001. gadā izstrādāja un iesniedza Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijā priekšlikumus MK noteikumu projektam par Piesārņojošo vielu reģistru.

Bez tam arī projekta "Tiesības zināt par ... piesārņojumu" ietvaros "Zaļā brīvība" sadarbībā ar Latvijas Vides aģentūru un pamatojoties uz PRTR veida sistēmu galvenajiem pamatprincipiem, izveidoja informatīvu datu bāzi par lielākajiem piesārņotājiem un to radīto piesārņojumu Latvijā. Šī datu bāze atrodama Interneta tīklā mājas lapā: <http://www.zb-zeme.lv>.

Šī datu bāze dod iespēju ikvienam Latvijas iedzīvotājam iegūt viegli pieejamu un izmantojamu informāciju, kas sniedz priekšstatu par tuvumā esošiem būtiskākajiem piesārņojuma avotiem un to radīto ietekmi uz cilvēku veselību un vidi. Bez tam šis ir mēģinājums parādīt vienu no iespējamajiem modeļiem PRTR veida reģistra izveidei Latvijā.

Galvenās datu bāzes sastāvdaļas ir:

- uzņēmumi Latvijā, kas rada nozīmīgas emisijas gaisā un ūdenī;
- uzņēmumu radīto piesārņojošo vielu emisijas gaisā un ūdenī;
- piesārņojošo vielu ietekme uz vidi un cilvēku veselību.

Būtiskākie principi, pamatojoties uz kuriem datu bāze izveidota, ir šādi:

- viegli pieejama, izmantojama un saprotama informācija ikvienam Latvijas iedzīvotājam;
- daudzveidīga un vienviet atrodama:
 - konkrēta informācija par piesārņotājiem, to radītajām emisijām un šo emisiju ietekmi uz cilvēku veselību un vides kvalitāti Latvijā¹³,
 - vispārīga informācija par piesārņojuma regulēšanas normatīvo

aktu un institucionālo sistēmu Latvijā,

– informācija par PRTR veida sistēmām citās valstīs un to uzkrāto pieredzi;

- uzturēta atgriezeniskā saikne ar sabiedrību par dažādiem piesārņojuma gadījumiem praksē.

Tādējādi kā galvenie jautājumi, uz kuriem datu bāze varētu sniegt atbildes ikvienam, kam ir pieejams Internets, ir šādi:

- kādi ir lielākie piesārņotāji Latvijā un kur tie atrodas?
- kādu piesārņojumu gaisā un ūdenī rada lielākie piesārņotāji?
- vai manas dzīves vai darba vietas tuvumā ir kāds piesārņotājs, kas nopietni apdraud manu veselību un apkārtējās vides kvalitāti?
- kādas ir tās piesārņojošās vielas, ko šis piesārņotājs novada vidē?
- kādu ietekmi uz manu veselību vai vides kvalitāti var atstāt šis piesārņotāja radītās emisijas?
- kā es varu nepieļaut piesārņojumu vai cīnīties ar to?
- kas notiek citās valstīs piesārņojuma samazināšanas jomā?

Ņemot vērā, ka šis ir pirmais mēģinājums šāda veida datu bāzes veidošanai Latvijā, un arī laika un finansu resursi tās veidošanai bija ierobežoti, datu bāzē esošā informācija viennozīmīgi nav pilnīga. Piemēram, datu bāzē nav iekļautas tādas būtiskas sastāvdaļas kā informācija par atkritumiem, piesārņojumu, kas nonāk vidē no transporta, vielu/produktu pilnu dzīves ciklu utml. Kā būtisks minētās datu bāzes trūkums uzskatāms arī fakts, ka neizdevās atrast latviešu valodā informāciju par daudzu emitēto piesārņojošo vielu ietekmi uz vidi un cilvēku, līdz ar to pašreizējā datu bāzē ir izveidotas saites ar šāda rakstura informāciju angļu valodā.

Tomēr ceram, ka jau pašreizējā formā šī datu bāze būs noderīga daudziem. Ceram arī, ka atradīsim iespējas turpmākai datu bāzes pilnveidošanai un uzturēšanai. Kā svarīgu darba virzienu arī nākotnē plānojam sabiedrības informēšanu un izglītošanu ar piesārņojuma nepieļaušanu saistīto jautājumu risināšanā, kā arī ciešākas sadarbības veicināšanu starp vides speciālistiem, zinātniekiem, uzņēmējdarbības un sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem. Tikai strādājot visiem kopā, varam cerēt uz labiem rezultātiem un tāpat arī uz tīru gaisu, ūdeni un labu veselību!

13 Datu bāzē par piesārņotājiem izmantota Latvijas Vides aģentūras rīcībā esošā informācija par emisijām gaisā un ūdenī.

Svarīgāko institūciju un organizāciju adreses

Vides un cilvēka veselības aizsardzības institūcijas

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija

Adrese: Peldu iela 25, Rīga
Tālrunis: 7026470, 7026590
Fakss 7820442
Mājas lapas adrese: <http://www.varam.gov.lv>

Vides aizsardzības departaments

Tālrunis 7026506
Fakss 7820442
Mājas lapa: <http://www.varam.gov.lv/vide/Lsakums.htm>

Eiropas integrācijas nodaļa

Tālrunis 7026535
Fakss 7820442
Mājas lapas adrese: <http://www.varam.gov.lv/EIN/index.htm>

Valsts hidrometeoroloģijas pārvalde

Adrese: Maskavas iela 165, Rīga LV 1019
Tālrunis 7112040
Fakss 7145154
Mājas lapas adrese: <http://www.meteo.lv>

Latvijas Vides aģentūra

Adrese: Straumes iela 2, Jūrmala LV 2015
Tālrunis: 7811492, 7811504
Fakss 7764439
Mājas lapas adrese: <http://www.vdc.lv>

Vides valsts inspekcija

Adrese: Rūpniecības iela 25, Rīga LV 1877
Tālrunis 7320506
Fakss 7243077
Mājas lapas adrese: <http://www.vdc.lv/vvi/>

Jūras vides pārvalde

Adrese: Voleru iela 2, Rīga LV 1007
Tālrunis 2469664
Fakss 2465888
Mājas lapas adrese: <http://www.jvp.vdc.lv>

Ietekmes uz vidi novērtējuma valsts birojs

Adrese: Rūpniecības iela 25, Rīga LV 1045
Tālrunis: 7321209, 7321173
Fakss 7321049
Mājas lapas adrese: <http://www.varam.gov.lv/ivnvb/>

Lielrīgas reģionālā vides pārvalde

Adrese: Rūpniecības iela 25, Rīga LV 1045
Tālrunis 7323202
Fakss 7322359
Mājas lapas adrese: <http://lielrigasrvp.from.lv/>

Daugavpils reģionālā vides pārvalde

Adrese: Raiņa iela 28, Daugavpils LV 5403
Tālrunis 5423219
Fakss 5423219
Mājas lapas adrese: <http://www.daugavpils.vdc.lv>

Jelgavas reģionālā vides pārvalde

Adrese: Kazarmas iela 17a, Jelgava LV 3007
Tālrunis 3023228
Fakss 3021815
Mājas lapas adrese: <http://www.jelgava.vdc.lv>

Liepājas reģionālā vides pārvalde

Adrese: Jaunā Ostmaļa 2, Liepāja LV 3401
Tālrunis: 3424826, 3427695
Fakss 3427675
Mājas lapas adrese: <http://www.liepaja.vdc.lv>

Madonas reģionālā vides pārvalde

Adrese: Blaumaņa iela 7, Madona LV 4801
Tālrunis 4823774
Fakss 4823910
Mājas lapas adrese: <http://www.madona.vdc.lv>

Rēzeknes reģionālā vides pārvalde

Adrese: Zemnieku iela 5, Rēzekne LV 4601
Tālrunis 4622597
Fakss 4622710
Mājas lapas adrese: <http://www.vdc.lv/rezekne/>

Valmieras reģionālā vides pārvalde

Adrese: L. Paegles 13, Valmiera, LV-4201
Tālrunis 4222593
Fakss 4224489
Mājas lapas adrese: <http://www.valmiera.vdc.lv>

Ventspils reģionālā vides pārvalde

Adrese: Dārza iela 2, Ventspils, LV-3600
Tālrunis 3626903
Fakss 3623375
Mājas lapas adrese: <http://www.vrvp.gov.lv/galva.htm>

Valsts sanitārā inspekcija

Adrese: Kuģu iela 26, Rīga, LV-1048
Tālrunis: 7612034, 7614718
Fakss 7613040

Nacionālais Vides veselības centrs

Adrese: Klijānu iela 7, Rīga, LV-1012
Tālrunis: 7375181, 7375988
Fakss 7339006
Mājas lapas adrese: <http://www.nvvc.org.lv>

Rīgas Stradiņa Universitātes

Darba un vides veselības institūta

Higiēnas un arodslimību laboratorija

Adrese: Dzirciema iela 16, Rīga, LV 1007
Tālrunis 7409187
Fakss 7828155
Mājas lapas adrese: <http://www.parks.lv/home/ioeh>

Valsts darba inspekcija

Adrese: Kr. Valdemāra iela 38, Rīga, LV-1010
Tālrunis 7021735
Fakss 7021569

Latvijas Pārtikas centrs

Kr. Valdemāra ielā 38, Rīga, LV 1010,
Tālrunis 7021713
Fakss 7021755
Mājas lapas adrese: <http://www.lpc.gov.lv>

Latvijas Piesārņojuma profilakses centrs

Adrese: Dzirnāvu iela 140-118, Rīga, LV-1050
Tālrunis 7204118
Mājas lapas adrese: <http://www.lppc.lv>

Pašvaldības

Ventspils domes Vides uzraudzības nodaļa

Adrese: Jūras iela 36, Ventspils
Tālrunis 3601885
Fakss 3601118
Mājas lapas adrese: <http://www.ventspils.lv/latviski/vide.htm>

Rīgas domes Vides departaments

Adrese: Basteja bulvāris 1, Rīga
Tālrunis 7012990
Fakss 7012984

Liepājas domes Vides aizsardzības nodaļa

Adrese: Rožu iela 6, Liepāja, LV-3401
Tālrunis 3404745
Fakss 3423391
Mājas lapas adrese: <http://www.Liepaja.lv/dome.htm>

Sabiedriskās organizācijas

Zaļā Brīvība

Adrese: Meža iela 4, Rīga, LV-1048
Tālrunis 7613806
Fakss 7613806
Mājas lapas adrese: <http://www.zb-zeme.lv>

Vides aizsardzības klubs, "Karstais telefons"

Adrese: Audēju iela 7/9, Rīga, LV-1050
Tālrunis 7226042
Fakss 7213697
Mājas lapas adrese: <http://www.vide.vak.lv>

Reģionālā Vides centra Centrālai un

Austrumeiropai Pārstāvēniecība Latvijā

Adrese: Peldu iela 26/28, Rīga, LV-1050
Tālrunis 7228055
Fakss 7228055
Mājas lapas adrese: <http://www.parks.lv/home/RECLatvija>

Izmantotā un ieteicamā literatūra

1. Dr A. Michael Warhurst. The Polluting Factory Campaign Guide. The Industry and Pollution Team at Friends of the Earth, London, 1998, <http://www.foe.co.uk/factorywatch>.
2. Pollutant Release and Transfer Registers (PRTRs): A Tool for Environmental Policy and Sustainable Development. Guidance Manual for Governments. Organization for Economic Co-operation and Development, OECD/GD(96)32, Paris, 1996, <http://www.oecd.org/ehs>.
3. Piesārņojošo vielu izmešu un pārneses reģistri — veidošanas priekšnoteikumu analīze Latvijā. Latvijas Piesārņojuma profilakses centrs, Rīga, 2000.
4. PRTR Implementation: Member Countries Progress. Environment Directorate, Environment Policy Committee, Organization for Economic Co-operation and Development, Paris, 2000, <http://www.oecd.org/ehs>.
5. Recommendation of the Council on Implementing Pollutant Release and Transfer Registers, Organisation for Economic Co-Operation and Development, C(96)41, Paris, 1996, <http://www.oecd.org/ehs>.
6. Claudia Fenerol. Industrial Reporting of Environmental Pollutants. Organization for Economic Co-operation and Development, Paris, 2000.
7. Assessment of Current Status of PRTR system. Latvian Pollution Prevention Centre. Rīga, 2000.
8. Proceedings of the OECD International Conference on Pollutant Release and Transfer Registers (PRTRs). PRTR's: National and Global Responsibility. Series on Pollutant Release and Transfer Registers No. 1, No. 2. Environment Directorate, Organisation for Economic Co-Operation and Development, Tokyo, 1999, <http://www.oecd.org/ehs>.
9. Presentation and dissemination of PRTR Data: Country Practices and Experiences. Series on Pollutant Release and Transfer Registers No. 3. Environment Directorate, Organisation for Economic Co-Operation and Development, Paris, 2000, <http://www.oecd.org/ehs>.
10. Māris Kļaviņš, Andris Roska. Toksiskās vielas vidē. Rīga, 1998.

Starptautiskie normatīvie akti un to projekti

11. UN/ECE Convention to Information, Public Participation in Decision Making and Access to Justice in Environmental Matters, <http://www.unece.org/env/pp>
12. Report on the First Meeting of the Working Group on Pollutant Release and Transfer Registers. UN ECE, Committee on Environmental Policy, CEP/WG.5/AC.2/2001/2, Geneva, 2001.
13. Elements for a Draft Instrument on Pollutant Release and Transfer Registers relating to Substances, Activities, Transfers and Validation of Data. UN ECE, Committee on Environmental Policy, CEP/WG.5/AC.2/2001/7, Geneva, 2001.
14. EC Directive 96/61/EC on Integrated Pollution Prevention and Control, Decision on establishment of the European Pollutants Emission Register, 2000.

Nacionālie normatīvie akti

15. Ministru kabineta noteikumi Nr.219 "Noteikumi par gaisa kvalitāti" (15.06.1999).
16. Ministru kabineta noteikumi Nr. 154 "Noteikumi par stacionāro gaisa piesārņojuma avotu radītu gaisa piesārņojošo vielu emisijas novērtēšanu, novēršanu, ierobežošanu un kontroli" (25.04.2000).
17. Ministru kabineta noteikumi Nr. 406 "Ozona slāņa aizsardzības noteikumi" (09.12.1997).
18. Ministru kabineta noteikumi Nr. 155 "Noteikumi par ūdens lietošanas atļaujām" (22.04.1997).
19. Ūdeņu apsaimniekošanas likumprojekts.

20. Ministru kabineta noteikumu projekts "Par notekūdeņu emisijas robežvērtībām, aizliegumu attiecībā uz piesārņojošo vielu emisiju ūdenī un īpaši jutīgām teritorijām, uz kurām attiecas paugstinātas prasības pilsētu notekūdeņu attīrīšanai" projekts.
21. Ministru kabineta noteikumu projekts "Par virszemes ūdens un pazemes ūdens kvalitāti".
22. Likums "Par ietekmes uz vidi novērtējumu".
23. Ministru kabineta 15.06.1999.g. noteikumi Nr. 213 "Kārtība, kādā vērtējama ietekme uz vidi".
24. Likums "Par piesārņojumu" (29.03.2001).
25. Ministru kabineta 17.07.2001.g. noteikumi Nr. 324 "A kategorijas atļauju un B kategorijas darbības atļauju atkritumu sadedzināšanas iekārtām pieteikšanas, izsniegšanas un pārskatīšanas kārtība un labāko pieejamo tehnisko paņēmieni lietošanas noteikumi".

A. Soma foto